

– право жертв зловживання владою на доступ до правосуддя являє собою систему суб'єктивних прав-елементів. При цьому обсяг правочинів даного права обумовлений комплексним моральним-психологічним інтересом, який полягає у відновленні справедливості.

Список літератури: 1. Бойцова Л.В. Возмещение ущерба «жертвам правосудия» в России // Рос. юстиция. 1994. № 6. 2. Права человека: Сб. межд. договоров. Т. 1. Универсальные договоры ООН. Нью-Йорк, Женева, 1994. 3. Відомості Верховної Ради. 1995. № 1. Ст.1. 4. Александров Н.Г. Право и законность в период развернутого строительства коммунизма. М., 1961. 5. Матузов Н.И. Теоретические проблемы субъективного права: Дисс... докт.юр.наук. Саратов, 1973. 6. Ростовщиков И.В. Права личности в России: их обеспечение и защита органами внутренних дел. Волгоград, 1997. 7. Кечекьян С.Ф. Правоотношения в социалистическом обществе. М., 1958.

Надійшла до редколегії 04.05.04

М.В. Завальний

КЛАСИФІКАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ЮРИСДИКЦІЙНИХ ПРОВАДЖЕНЬ

Чітка класифікація форм адміністративно-юрисдикційної діяльності має принципове значення. Вона дозволяє усвідомити суттєві риси, що забезпечують самостійність і цілісність кожної з форм, з іншого боку – ці риси обумовлюють споріднення та зв'язок цих форм за певними ознаками.

Класифікація процесуальних форм здійснення адміністративно-юрисдикційної діяльності органів внутрішніх справ, якщо вона науково обґрунтована, дозволить виокремити найбільш суттєві характеристики кожної з форм, а також ті структурні елементи, які повинні бути розвинені в тому чи іншому напрямку. Адміністративний процес і, зокрема, юрисдикційна діяльність повинні здійснюватися саме в таких формах, які б забезпечили найліпші умови для впровадження в життя задач та принципів адміністративного провадження.

Проте цим не вичерпується значення наукової класифікації явищ, що розглядаються в даній статті. Класифікація, побудована на правильних підставах, надасть можливість всебічно пізнати діяльність органів, здійснюючих адміністративно-юрисдикційне провадження, в тому числі і органів внутрішніх справ, проаналізувати практику і виробити рекомендації щодо її вдосконалення.

Перед початком класифікації адміністративно-юрисдикційних проваджень слід підкреслити наступне.

У вітчизняній науці до 1977 р. для класифікації юрисдикції в загально-теоретичному аспекті використовувався галузевий принцип. Підставою галузевої належності юрисдикції (кримінальної, адміністративної і т.п.) було вчинення правопорушення лише певного виду – злочини, адміністративні проступки, що і було єдиною матеріальною підставою того чи іншого юрисдикційного провадження. У 1977 р. законодавчо було введено інститут заміни кримінальної відповідальності відповідальністю адміністративною у справах щодо дій, що містять ознаки злочину, але не становлять великої суспільної небезпеки. З цього моменту адміністративне правопорушення перестало бути єдиною підставою адміністративної відповідальності, в

тому числі і матеріальною підставою адміністративно-юрисдикційного провадження. У 2001 р., у зв'язку з прийняттям нового Кримінального кодексу України та внесенням відповідних змін до Кримінально-процесуального кодексу, ця додаткова матеріальна підстава адміністративно-юрисдикційного провадження припинила своє існування. Відтоді єдиною матеріальною підставою зазначеного провадження став галузевий принцип – вчинення адміністративного проступку.

Нині, на нашу думку, доцільно виділити наступні критерії класифікації адміністративно-юрисдикційних проваджень:

- процесуальні підстави провадження;
- механізм виникнення адміністративного провадження;
- кратність розгляду справи;
- характер і ступінь фактичної сторони адміністративного проступку та пов'язану з цим складність юрисдикційної процедури;
- суб'єкт адміністративно-юрисдикційного провадження.

I. Адміністративні провадження можна класифікувати за таким критерієм, як **процесуальні підстави провадження**.

Як правило, підставою провадження у справах про адміністративні правопорушення є вчинення такого правопорушення (матеріальна підстава) і складення протоколу про це компетентним органом (процесуальна підстава). Цей вид провадження ми і виокремлюємо в якості першого [1, с.176].

Наступним видом в такому разі буде провадження, що виникає у зв'язку зі скаргою чи протестом. У даному випадку процесуальною підставою здійснення провадження буде наявність скарги чи протесту на постанову органу адміністративної юрисдикції, що вирішував дану справу у першій інстанції.

II. Якщо використовувати як критерій класифікації **механізм виникнення** адміністративного провадження, можна всі провадження класифікувати також на дві групи. До першої з них слід віднести провадження, *що виникають безумовно*, тобто за кожним фактом вчинення правопорушення, про що було складено протокол (зрозуміло, що не всі 100% адміністративних проступків фіксуються та зазнають оцінки з боку держави в особі вповноважених на те органів). Наступний вид – провадження, що виникають *за умови* наявності скарги (протесту) у справі про адміністративне правопорушення.

За такої класифікації найважливішим є те, що кожен факт вчинення адміністративного проступку спричиняє цілу низку процесуальних дій уповноважених на те органів (посадових осіб) не залежно від чийогось бажання (наприклад особи, яка вчинила правопорушення, або потерпілого і т.п.). Це й слугувало підставою віднесення цього виду провадження до першої групи. До другої групи потрапили, на нашу думку, ті провадження, що виникають за умови, якщо учасники провадження у справах про адміністративні правопорушення, яким надано таке право, оскаржують винесене рішення адміністративно-юрисдикційного органу у справі [2, с.15].

III. Викладене вище наочно показує, що справу може бути розглянуто і вирішено по суті вперше і повторно. Такі дві групи проваджень і можуть

бути виділені на підставі **кратності розгляду справи** як критерію класифікації проваджень [3, с.93].

Справа про адміністративний проступок порушується компетентним органом. За цією справою здійснюються початкові процесуальні дії (адміністративне розслідування). Потім справа розглядається і вирішується адміністративно-юрисдикційним органом. Якщо справа не оскаржується чи у цій справі не винесено протест, розпочинається стадія виконання постанови. Таким чином, справа проходить одну і єдину першу інстанцію.

Проте постанову у справі про адміністративне правопорушення може бути оскаржено чи у справі може бути винесено протест. Інститут оскарження і перегляду постанов органів адміністративної юрисдикції є найважливішою передумовою чіткого дотримання гарантій особи в адміністративно-юрисдикційному процесі. Адже потрібна не лише наявність прав та свобод, що взяті під захист державою, але й механізм захисту цих прав і свобод від неправомірних дій державних органів (посадових осіб).

IV. Адміністративно-юрисдикційна діяльність не є однорідною за своїм змістом. Окремі форми діяльності, які є необхідними для одних категорій справ, можуть бути зайвими для інших. Це положення стосується будь-яких видів юрисдикційної діяльності (наприклад, кримінальної та адміністративної юрисдикції).

Найбільш серйозні адміністративні проступки мають більш складну порівняно з іншими проступками фактичну і юридичну складові. Зрозуміло, що для того, щоб своєчасно, всебічно, повно і об'єктивно з'ясувати обставини справи, вирішити її у точній відповідності з законодавством, виявити причини та умови, що сприяють вчиненню адміністративних проступків, попереджувати правопорушення, необхідна і більш складна процедура розгляду та вирішення справ з таких правопорушень.

Таким чином, якщо критерієм класифікації обрати **характер і ступінь фактичної сторони адміністративного проступку та пов'язану з цим складність юрисдикційної процедури**, можна виділити наступні форми адміністративно-юрисдикційної діяльності: загальне та спрощене провадження.

1. *Загальне провадження* у справах про адміністративні правопорушення характеризує адміністративний процес з його загального боку. Його основними ознаками є єдність вимог до всіх учасників відносин, однакове поширення на всі справи, що виникають із застосування заходів адміністративного впливу.

Завдання провадження в справах про адміністративні правопорушення сформульовані загальним та універсальним способом. До таких відносяться своєчасне, всебічне, повне і об'єктивне з'ясування обставин кожної справи, вирішення її в точній відповідності з законом, забезпечення виконання винесеної постанови, а також виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню адміністративних правопорушень, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі додержання законів, зміцнення законності.

Загальними вимогами, що висуваються до даного виду провадження, слід виділити наступне:

1. Складення протоколу про адміністративне правопорушення. Особливість протоколу про адміністративне правопорушення полягає в тому,

що наявність свідків та потерпілих у справі є факультативним елементом протоколу. У частині 1 та 2 ст. 256 КУАП зафіксовано, що в протоколі про адміністративне правопорушення зазначаються: прізвища, адреси свідків і потерпілих, якщо вони є. Протокол підписується особою, яка його склала, і особою, яка вчинила адміністративне правопорушення; при наявності свідків і потерпілих протокол може бути підписано також і цими особами.

Отже, основними учасниками провадження у справах про адміністративні правопорушення є: особа, яка виявила правопорушення і доставила правопорушника до відповідного органу держави; особа, яка склала протокол про правопорушення, і особа, уповноважена законом розглядати і вирішувати дану справу.

Аналіз чинного законодавства щодо порядку розгляду справ про адміністративні правопорушення дає можливість прийти до висновку, що за звичайним перебігом адміністративної справи діє не принцип презумпції невинуватості, як наприклад, з кримінальних справ, а принцип довіри до вповноважених посадових осіб та органів, що розглядають і вирішують справи про адміністративні правопорушення.

Таким чином можна констатувати, що з цивільних справ суд спирається на принцип диспозитивності; з кримінальних справ – на принцип презумпції невинуватості; з господарських справ – на принцип арбітрування, а у справах про адміністративні правопорушення діє універсальних і загальний принцип довіри держави до посадових осіб і органів, уповноважених вирішувати справи про адміністративні правопорушення.

Аргументом до такого висновку є також те, що законодавець не виокремлює в адміністративному провадженні фігуру (особу) підозрюваного. У справах про адміністративні правопорушення діє також принцип безпосереднього реагування на правопорушення, що додатково надає можливості виокремити принцип довіри як важливу складову частину процесуального регулювання.

2. Справа про адміністративне правопорушення має бути розглянута відкрито. Під час її розгляду з'ясовується: чи було вчинено адміністративне правопорушення, чи винна дана особа в його вчиненні, чи підлягає вона адміністративній відповідальності, чи є обставини, що пом'якшують і обтяжують відповідальність, чи заподіяно майнову шкоду, чи є підстави для передачі матеріалів про адміністративне правопорушення на розгляд громадської організації, трудового колективу, а також з'ясувати інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи.

3. У справі про адміністративне правопорушення вноситься постановова, її копія вручається особі, стосовно якої винесено постанову.

Постанову у справі може бути винесено і в формі запису в протоколі про адміністративне правопорушення.

4. Постанову у справі про адміністративне правопорушення може бути оскаржено або в адміністративному, або в судовому порядку. Чинний КпАП передбачає три варіанти оскарження – альтернативний, коли постанову може бути оскаржено у вищий орган (вищий посадовій особі) або в суд, послідовний, при якому скарга спочатку повинна бути подана у вищий орган (вищий посадовій особі), після чого, якщо його рішення не задовольняє

скаржника, – в районний (міський) суд, і винятковий, який передбачає подання скарги тільки у вищий орган (вищий посадовий особі). Цей порядок в наш час не відповідає вимогам Конституції України, яка гарантує кожному право на судове оскарження будь-яких дій і рішень державних органів та посадових осіб, і тому потребує перегляду [4, с.99].

2. *Спрощене провадження* у справах про адміністративні правопорушення полягає в застосуванні до правопорушників чинних правил і норм таких заходів адміністративного впливу як накладення і стягнення штрафу та оформлення попередження на місці вчинення правопорушення. У ст. 258 КУАП міститься вичерпний перелік правопорушень, з яких здійснюється спрощене провадження.

Якщо ж порушник оскаржує стягнення, що накладається на місці, провадження здійснюється за загальним правилом.

Спрощене провадження вирізняється швидкістю реалізації своїх форм. При такому провадженні дійсно не діє презумпція невинуватості, все настільки очевидно, що не має потреби в письмових доказах, стадії адміністративно-юрисдикційного провадження зливаються в одне ціле. Суб'єктами провадження у даному випадку є: правопорушник та представник державного органу, вповноважений накладати даний вид стягнення.

V. Адміністративно-юрисдикційні провадження можна розрізняти також і за **суб'єктивним критерієм**, а саме: яким органом розглядається справа в адміністративно-юрисдикційному порядку. За таким критерієм можна виділити провадження в районних (міських) судах; провадження в органах внутрішніх справ; провадження в адміністративних комісіях при виконавчих комітетах сільських, селищних, міських рад; провадження в виконавчих комітетах сільських, селищних, міських рад і т.п.

Викладені вище класифікаційні критерії дозволяють з різних боків розглянути адміністративно-юрисдикційні провадження, найбільш рельєфно виділити окремі сторони досліджуваного явища.

Таким чином, правильна класифікація явищ можлива лише на підставі глибокого усвідомлення сутності таких явищ. З іншого боку, науково обґрунтована класифікація явищ дозволяє чіткіше виокремити в них найбільш суттєве, проаналізувавши які можна сформулювати важливі з практичної точки зору рекомендації.

Список літератури: 1. Бандурка А.М., Тищенко Н.М. Административный процесс: Учебник. Х., 2001. 2. Маслеников М.Я. Административно-юрисдикционный процесс: Сущность и актуальные вопросы правоприменения по делам об административных правонарушениях. Воронеж, 1990. 3. Шергин А.П. Административная юрисдикция. М., 1979. 4. Адміністративна відповідальність в Україні: Навчальний посібник / За заг. ред. доц. А.Т. Комзюка. 2-е вид., перероб. і доп. Х., 2000.

Надійшла до редколегії 04.05.04

О. І. Радченко

ОСОБЛИВОСТІ НАБУТТЯ СТАТУСУ НАРОДНОГО ДЕПУТАТА УКРАЇНИ

Сучасна держава характеризується наявністю низки ознак, які дають змогу ідентифікувати її політичний режим як демократичний або як авто-